

ITINERARI DIDÀCTIC: ENS MOVEM PEL PALMERAR
DISSABTE 16 DE SETEMBRE DE 2023

Eixides des de Torre dels Vaïllo: **9.30** **9.45** **10.00**

en grups (màxim 20 persones) **Necessària inscripció**

Ajuntament d'Elx

NOS MOVEMOS POR EL PALMERAL

1

Parada 1. Torre dels Vaïllos.

El Palmeral de Elche es un paisaje agrícola creado por el ser humano en la época andalusí de la medina Ilš, que consiguió, con las aguas salobres del Vinalopó y el desarrollo de un complejo sistema de riego, transformar una zona árida en un oasis. El Palmeral es un conjunto de huertos, cuya vocación no fue la de ser un bosque de palmeras ni unos maravillosos jardines, sino un sistema agrario, cuya producción estaba dirigida al consumo de la ciudad y a la venta de sus productos a los foráneos. El Palmeral es un sistema formado por muros o vallas, acequias, partidores, las casas de los huertos con sus cultivos y animales, siendo la palmera el elemento diferenciador de otros espacios irrigados. Por todo ello y por ser el resultado de la transferencia de un paisaje cultural traído del norte de África se hizo merecedor de ser patrimonio mundial por la UNESCO

En el ámbito del palmeral encontramos las torres históricas del término. La torre dels Vaïllos es un magnífico ejemplo. Convertida en mirador del Palmeral, la torre formaba parte de una serie de edificaciones que, en su origen, pudieran haber tenido un carácter de vigilancia y defensivo, y que fueron construidas entre finales de la Edad Media y la primera mitad del siglo XVI. Hoy en día podemos admirar el área del palmeral situado al norte de la ciudad. El nombre de torre de los Vaïllos o torre Vaïllos proviene de la familia antigua titular de la torre de apellido Vaïllo de Llanos, eran miembros de la pequeña nobleza local que, en 1716, recibieron el título de condes de Torrellano.

2

Parada 2.

Molí del Real y Acequia Mayor

Más de diez molinos se disponían sobre la Acequia mayor que aprovechaban la fuerza del agua para mover su maquinaria, de ellos solo queda en pie el Molí del Real que era un molino harinero probablemente de origen islámico, al que llega el agua del Vinalopó por la denominada Acequia Mayor, que se divide en diferentes ramales para irrigar todo el Palmeral. El agua de la Acequia Mayor se divide en fils d'aigua -hilos de agua- y sus fracciones; cada hilo corresponde a doce horas de agua. Actualmente, la mayor parte de las aguas desviadas del río por la acequia Mayor se utiliza para el riego de los huertos de palmeras municipales.

Este gran conjunto de huertos unido a su red de acequias, que consiguen maximizar las escasas aguas salobres de un pequeño río para regar las 500 ha que constituyen el Palmeral Histórico de Elche, han sido un ejemplo tanto de desarrollo sostenible como de soluciones basadas en la naturaleza de las que tanto se habla hoy en día y que son indispensables para afrontar el cambio climático. El sistema de regadío del palmeral ilicitano es equiparable a nuestro sistema sanguíneo, sin el mismo nunca hubiera existido el Palmeral; lo alimenta y lo estructura y, a pesar de los cambios y soterramientos, sigue ahí, regando los huertos. Pero la historia reciente de este Palmeral, con actuaciones que han hecho desaparecer muchos de los huertos y acequias o que los han convertido en jardines, en colegios o simplemente han perdido su carácter agrícola, hace que esta herencia andalusí esté perdiendo su vocación y su función más importante.

3

Parada 3. Hort dels Pontos

Los huertos de la zona sur del Palmeral son los que menos han sufrido de la expansión urbanística de la ciudad y los que conservan aún el carácter del antiguo palmeral. Aunque las palmeras no estén acompañadas por los cultivos asociados tradicionales, se respira un ambiente rural y, a pesar de encontrarse uno dentro de la ciudad, permiten la experiencia de vivir en un oasis de palmeras. Conseguir que las parcelas de estos huertos se cultiven mejoraría tanto el paisaje como el imponente carácter rural del Palmeral, así como los beneficios ecosistémicos de este paisaje agrícola.

El Hort dels Pontos es de los pocos huertos del Palmeral histórico que conserva la casa tradicional, ahora en plena rehabilitación. El objetivo es darle un uso lúdico-turístico al huerto para poner en valor el espacio y las infraestructuras de riego tradicional. La actuación busca que ilicitanos, ilicitanas y visitantes puedan conocer el modo de vida de una familia de Elche en una casa tradicional ubicada en un huerto de palmeras.

Estado actual del Hort dels Pontos

Proyecto de rehabilitación

4

Parada 4. Hort de Felip

Lo que distingue al Palmeral de Elche, declarado Patrimonio Cultural de la Humanidad por la UNESCO en 2000, no es su gran belleza paisajística, ni el hecho de ser el palmeral más grande de Europa, lo que lo hace único es ser un testimonio vivo de lo que fue la cultura de oasis de la España andalusí, que se ha ido transmitiendo a través de los siglos hasta llegar hasta nosotros, pues todavía en este palmeral se cultiva la palmera, se cosechan sus dátiles y la palma blanca, y se conserva una artesanía tradicional, unas herramientas y un vocabulario ancestral ligados a su cultivo.

Además del Huerto Ecológico de la Cuerna, situado en el barrio de Altabix, en zona perimetral del Palmeral, el Hort de Felip es el otro ejemplo de huerto ecológico de Elche. Se localiza éste dentro de la zona del Palmeral Histórico. En sus bancales se complementan las palmeras con los cultivos asociados, y eso gracias a la iniciativa de los vecinos del barrio del Raval que han sabido organizarse para crear un espacio de convivencia y de ocio entre palmeras. Es un principio y una esperanza pues el Palmeral de Elche es un paisaje agrícola, pero también es el espacio verde de nuestra ciudad y debe conservarse como tal. No se puede ocupar más suelo del palmeral y la ley de protección del palmeral de 2021 así lo dispone. Pero, además, es preciso ordenar el territorio, restaurar los valores agrícolas, realizar una gestión rigurosa, sostenible y creativa y recuperar la unidad paisajística del Palmeral.

ENS MOVEM PEL PALMERAR

1

Parada 1. Torre dels Vaïllos.

El Palmerar d'Elx és un paisatge agrícola creat per l'ésser humà en l'època andalusina de la medina llš, que va aconseguir, amb les aigües salobres del Vinalopó i el desenvolupament d'un complex sistema de reg, transformar una zona àrida en un oasi. El Palmerar és un conjunt d'horts, la vocació dels quals no va ser, la de ser un bosc de palmeres, ni uns meravellosos jardins, sinó un sistema agrari, la producció del qual estava dirigida al consum de la ciutat i a la venda dels seus productes als forans. El Palmerar és un sistema format per murs o tanques, séquies, partidors, les cases dels horts amb els seus cultius i animals, sent la palmera l'element diferenciador d'altres espais irrigats. Per tot això, i per ser el resultat de la transferència d'un paisatge cultural portat del nord d'Àfrica, es va fer mereixedor de ser patrimoni mundial per la UNESCO.

En l'àmbit del palmerar trobem les torres històriques del terme. La torre dels Vaïllos és un magnífic exemple. Convertida en mirador del Palmerar, la torre formava part d'una sèrie d'edificacions que, a l'origen, pogueren haver tingut un caràcter de vigilància i defensiu, i que van ser construïdes entre finals de l'Edat Mitjana i la primera meitat del segle XVI. Avui dia podem admirar l'àrea del palmerar situat al nord de la ciutat. El nom de Torre dels Vaïllos o Torre Vaïllos prové de la família antiga titular de la torre el cognom de la qual era els Vaïllo de Llanos, eren membres de la xicoteta noblesa local que, en 1716, van rebre el títol de comtes de Torrellano.

2

Parada 2.

Molí del Real i Séquia Major

Més de deu molins es disposaven sobre la Séquia major que aprofitaven la força de l'aigua per a moure la seua maquinària. D'ells, només queda en peus el Molí del Real, que era un molí fariner, probablement d'origen islàmic, al qual arriba l'aigua del Vinalopó per la denominada Séquia Major, que es divideix en diferents ramals per a irrigar tot el Palmerar. L'aigua de la Séquia Major es divideix en fils d'aigua i les seues fraccions; cada fil correspon a dotze hores d'aigua. Actualment, la major part de le aigües desviades del riu per la sèquia Major s'utilitza per al reg dels horts de palmeres municipals.

Aquest gran conjunt d'horts unit a la seua xarxa de séquies, que aconseguen maximitzar les escasses aigües salobres d'un xicotet riu per a regar les 500ha que constitueixen el Palmerar Històric d'Elx, han sigut un exemple, tant de desenvolupament sostenible com de solucions basades en la naturalesa, de les quals tant es parla avui dia i que són indispensables per a afrontar el canvi climàtic. El sistema de regadiu del palmerar il·licità és equiparable al nostre sistema sanguini, sense el mateix mai hauria existit el Palmerar; l'alimenta i l'estructura i, malgrat els canvis i soterraments, segueix ací, regant els horts. Però la història recent d'aquest Palmerar, amb actuacions que han fet desaparèixer molts dels horts i séquies o que els han convertit en jardins, en col·legis o simplement ha perdut el seu caràcter agrícola, fa que aquesta herència andalusina estiga perdent la seua vocació i la seua funció més important.

3

Parada 3. Hort dels Pontos

Els horts de la zona sud del Palmerar són els que menys han patit de l'expansió urbanística de la ciutat i els que conserven encara el caràcter de l'antic palmerar. Encara que les palmeres no estiguin acompanyades pels cultius associats tradicionals, es respira un ambient rural i, malgrat trobar-se un dins de la ciutat, permeten l'experiència de viure en un oasi de palmeres. Aconseguir que les parcel·les d'aquests horts es cultiven, milloraria tant el paisatge com l'imponent caràcter rural del Palmerar, així com els beneficis ecosistèmics d'aquest paisatge agrícola.

L'Hort dels Pontos és dels pocs horts del Palmerar històric que conserva la casa tradicional, ara en plena rehabilitació. L'objectiu és donar-li un ús lúdic-turístic a l'hort per a posar en valor l'espai i les infraestructures de reg tradicional. L'actuació cerca que il·licitans, il·licitanes i visitants puguen conèixer la manera de vida d'una família d'Elx en una casa tradicional situada en un hort de palmeres.

Estat actual de l'Hort dels Pontos

Projecte de rehabilitació

4

Parada 4. Hort de Felip

El que distingeix al Palmerar d'Elx, declarat Patrimoni Cultural de la Humanitat per la UNESCO en 2000, no és la seua gran bellesa paisatgística, ni el fet de ser el palmerar més gran d'Europa. El que ho fa únic, és ser un testimoni viu del que va ser la cultura d'oasi de l'Espanya andalusina, que s'ha anat transmetent a través dels segles fins a arribar fins nosaltres, perquè encara en aquest palmerar es cultiva la palmera, es cullen els seus dàtils i la palma blanca, i es conserva una artesanía tradicional, unes eines i un vocabulari ancestral lligats al seu cultiu.

A més de l'Hort Ecològic de la Cuerna, situat en el barri d'Altabix, en zona perimetral del Palmerar, l'Hort de Felip és l'altre exemple d'hort ecològic d'Elx. Es localitza aquest dins de la zona del Palmerar Històric. En els seus bancals es complementen les palmeres amb els cultius associats, i això gràcies a la iniciativa del veïnat del barri del Raval que ha sabut organitzar-se per a crear un espai de convivència i d'oci entre palmeres. És un principi i una esperança perquè el Palmerar d'Elx és un paisatge agrícola, però també és l'espai verd de la nostra ciutat i ha de conservar-se com a tal. No es pot ocupar més sòl del palmerar i la llei de protecció del palmerar de 2021 així ho disposa. Però, a més, cal ordenar el territori, restaurar els valors agrícoles, realitzar una gestió rigorosa, sostenible i creativa i recuperar la unitat paisatgística del Palmerar.